

c) A la p. 108: «[...] Dido's passion and *condemnation* — Aeneas encounters her again in the Underworld in the sixth book of *Aeneid*». Dido no sofreix cap condemna especial a l'inframón. Es tracta de l'indret on van a raure tots els mortals (o almenys la immensa majoria), incloent-hi *e.g.* Anquises, el virtuós pare d'Eneas. El suïcidi tampoc no és, per a una mentalitat antiga, un crim que exigeixi un càstig a l'ultratomba. L'única falta de Dido seria, potser, la infidelitat envers el seu primer marit, mort des de fa tant de temps. Però amb ell, precisament, s'hi reconcilia als inferns (cfr. *Eneida* vi 471-473).

d) En un ordre de coses diferent, en la discussió de les fonts clàssiques en el *Curial*, hi he trobat a faltar la monografia de Sònia Gros i Lladós, «*Aquella dolçor amarga*». *La tradició amatòria clàssica en el Curial e Güelfa*. València: Universitat de València, 2015. La seva utilitat com a repertori de *loci similes* em sembla, tanmateix, indubtable.

No cal insistir que aquestes esllavissades no minven ni desvirtuen els elevats estàndards de qualitat del conjunt. Però ens recorden, involuntàriament, fins a quin punt la familiaritat amb molts aspectes de l'Antiguitat clàssica —que fins fa relativament poc es donava per descomptada— ha declinat en els darrers temps. Aquest llibre s'inscriu, deliberadament, contra aquesta mala tendència: raó de més, malgrat les petites relliscades, per celebrar-ne l'aparició.

Jaume PÒRTULAS
Universitat de Barcelona

CAMPS I ARBÓS, Josep / FARRÉ I VILALTA, Imma / VENY-MESQUIDA, Joan R. (ed.) (2018): *La ciutat d'ideals que volíem bastir. Màrius Torres i la literatura del seu temps*. Lleida: Aula Màrius Torres / Pagès editors, 402 p.

La ciutat d'ideals que volíem bastir, amb el subtítol *Màrius Torres i la literatura del seu temps*, és una invitació al vol cap a una altra ciutat possible. Màrius Torres la buscava en un dels seus poemes més cèlebres, «La Ciutat Llunyana», i, precisament, és un vers d'aquesta poesia el que dona títol al volum que tenim a les mans. El poeta hi reflexionava entre runa, arran de terra. L'atemporalitat dels seus versos fa que avui la pregunta encara romanguí a l'aire.

És, segurament, la publicació d'obres com l'esmentada el que dona als lectors i lectores, als mateixos autors, així com a la ciutadania en general, ales per elevar-se. Per què? Els motius en són dos, fonamentalment. El primer és el fet que les entitats motivin l'organització d'actes i la celebració d'homenatges al voltant de la figura de l'escriptor lleidatà. El segon en ordre d'apunt, però no per això menys important, és el debat que precedeix totes aquestes activitats i se'n deriva, esbós de nous interrogants i noves plomes.

En aquest sentit, i tal com explica la «Justificació» del llibre, fa un parell d'anys, concretament el 2017, Lleida va organitzar diversos esdeveniments per commemorar el 75è aniversari de la mort de Màrius Torres, així com els 70 anys de la publicació de la primera edició de la poesia de l'escriptor.

En aquest context, els dies 26 i 27 d'octubre de 2017, es va celebrar la segona edició del Simposi Internacional Màrius Torres a la capital del Segrià, organitzat per la Càtedra Màrius Torres (<www.catedramariustorres.udl.cat>) de la Universitat de Lleida (UdL). El llibre que ressenyem, publicat el setembre de 2018 per Pagès Editors a la col·lecció Trossos de l'Aula Màrius Torres (volum 10), compila el conjunt de ponències presentades. I ho aconsegueix gràcies a l'imparable treball de l'Aula i a la cura de Josep Camps Arbós, Imma Farré Vilalta i Joan R. Veny-Mesquida.

Els diferents estudis científics d'aquesta obra, tal com es defineix, «no solament formulen noves lectures del poeta, sinó que també aborden les influències i confluències presents en la poesia catalana de la primera meitat del segle xx i la relació existent entre la literatura i les arts durant aquest període de guerres i d'entreguerres». A més a més, suposen una continuació del cinquè volum de la col·lecció, *I Simposi Màrius Torres*, que el maig de l'any 2012 ja posava els primers blocs d'aquesta construcció.

La ciutat d'ideals que volíem bastir, per tant, sorgeix en paral·lel a una voluntat social i gràcies a una tradició heretada, la de reivindicar la incorporació de Màrius al cànon literari català. El llibre subratlla el que fa anys van escriure distingits homes del territori, quan l'Esbart Màrius Torres del Sícoris Club, amb la col·laboració d'altres entitats de la ciutat i la intervenció de personatges tan il·lustres com Josep Vallverdú, Artur Vives, Manuel Lladonosa, Xavier Maurel i Víctor Siurana, va preparar un cicle de conferències en homenatge al poeta.

Pel que fa a l'estructuració, el llibre comença amb tres visions que planen sobre el lloc que ocupava Màrius Torres en el context poètic de l'Europa del moment (primer terç del segle passat, poesia simbolista), els trets lingüístics del seu discurs poètic (fidel a la normativa), com també el discurs espontani que menava la seva correspondència amb Mercè Figueras, i la seva ideologia durant els anys de la Segona República espanyola i la postguerra franquista. Enric Bou, doncs, explica la «Situació de Màrius Torres en el context de la poesia europea de la primera meitat del segle xx», Joan Veny «La llengua de Màrius Torres» i Francesc Foguet i Boreu «El pensament polític de Màrius Torres (1934-1942)».

Aquests textos inicials són una bona panoràmica per donar pas als capítols que els segueixen, que es poden agrupar d'una manera general en cinc grans blocs temàtics: «Lectures de Màrius Torres», «Relacions», «Música», «Traducció» i «Didàctica».

Dins el capítol de lectures o interpretacions de Màrius Torres hi ha els articles «Confessions entorn de la poesia de Màrius Torres: de poeta a poeta», de Lluís Alpera; «Màrius Torres: entre diamants i rovell», de Dominic Keown; «Els motius de la caiguda i el vertigen en tres poemes de Màrius Torres», de Xavier Macià i Núria Perpinyà, i «Una fantasma com n'hi ha poques», de Màrius Torres: influències i estructura dramàtica, d'Albert Mestres.

Tots quatre textos miren d'identificar quins han estat els autors o tendències més influents pel lleidatà. Alpera assenyalava noms provinents del (post)simbolisme com Verlaine, Baudelaire, Shelley, Heine, Riba i Maragall, temes amb una lírica com la de M. Rilke, la singularitat musical i un balanç força equilibrat entre forma i fons. Keown es para a analitzar la recepció del vers contemporani a Catalunya, amb la Nova Cançó com a exemple. El binomi Macià i Perpinyà fa una anàlisi comparada del motiu literari de la caiguda en la seva obra. I, per la seva part, Mestres cerca les influències en la seva única obra de teatre, *Una fantasma com n'hi ha poques*.

De les relacions, en parlen Margarida Prats a «El diàleg epistolar de Màrius Torres i Mercè Figueras, testimoni d'un món perdut i d'una història d'afecte en un escenari singular», en què presenta informació sobre el dia a dia al sanatori de Puig d'Olena i el diàleg epistolar entre Torres i Figueras. Prats reivindica la vigència d'aquestes converses, per la seva qualitat i pel testimoni. Andratx Badia a «La imatge de Lleida entre Magí Morera i Galícia i Màrius Torres: quina ciutat, quins ideals?» analitza l'obra d'aquests dos lleidatans il·lustrats per comprendre com entenen la seva ciutat natal. Jordi Oviedo a «Màrius Torres en la literatura de Vicent Andrés Estellés» posa en conversa Torres i Estellés i arriba a la conclusió que és en el tractament de la mort i la malaltia i en l'ús de tankes on ambdós més s'aproximen. Josep M. Sala-Valldaura a «Màrius Torres vist per Josep Palau i Fabre» ressalta les pràctiques distintes i la lectura particular de Palau i Fabre sobre l'obra de Torres.

En aquest llibre també s'escolta la música. Irene Klein en parla a «Edició i anàlisi de les composicions musicals de Màrius Torres» en què explica de quina manera la poesia de Torres s'aproxima a la música; Mireia Lleó a «Màrius Torres: entre el barroc i el lied», ressalta l'ús que en fa del gènere i la seva relació íntima amb la música, i Joaquim Rabaseda a «Contra la banalitat: les crítiques musicals de Màrius Torres» explora la seva faceta com a crític.

L'àmbit de la traducció no pot passar per alt. Hi ha els estudis d'Olga Nikolaeva i Andrei Rodoski amb «La traducció com a font de coneixement. La poesia de Màrius Torres a Sant Petersburg», en el qual es fa valdre l'ofici de traductor i l'edició d'una antologia bilingüe de la poesia de Màrius Torres a Rússia. Jana Balacciu Matei repassa els problemes que es troben en traduir el poeta al romanès i les solucions trobades amb «“Îmi învâțam cuvintele să iubescă”»: ensenyava els meus mots que cal estimar. Traduir Màrius Torres: una estratègia de força basada en l'amor», com ho fa també, però en aquest cas a l'alemany, Àxel Sanjosé a «Navegar per un riu paral·lel: traduint la poesia de Màrius Torres a l'alemany».

En una reivindicació de la didàctica, Teresa Devesa i Montserrat Vilà parlen de «Màrius Torres, “el crít etern de l’arrel i la semença”» un projecte dut a terme amb alumnat de segon de batxillerat de l’Institut Isaac Albéniz de Badalona; Moisés Selfa en fa referència a «Poesia i escola: la didàctica de la mort a partir de la poesia de Màrius Torres» amb una proposta de treball amb estudiants de sisè d’educació primària a partir de quatre poemes, i Carme Torrelles, a «Didàctica de l’obra de Màrius Torres, avui», planteja una proposta didàctica dirigida a alumnes d’ensenyament secundari obligatori i de batxillerat.

Per acabar, el llibre es clou amb l’apartat «Context», en què Jordi Malé s’aproxima a les relacions entre art i literatura al període d’entreguerres, a la vegada que estableix una tipologia de les edicions il·lustrades a «Una aproximació a les relacions entre art i literatura al període d’entreguerres» i Arnau Vives apunta les lectures i traduccions orientalistes de Marià Manent en els anys 1918-1928, que li arribaven a través de traduccions angleses, franceses i castellanés, i alhora, de poetes catalans que se’n feien ressò, a «Lectures i traduccions orientalistes de Marià Manent en els anys 1918-1928».

El volum és una invitació a rellegir Màrius Torres i contribueix a bastir aquesta «ciutat d’ideals» que tots volem. Mentre volem ens adonem de la profunditat, i l’actualitat, d’aquesta obra i de com n’és de polièdrica la figura del seu autor.

Anna MORA
Universitat de Lleida

CANO GONZÁLEZ, Ana María / GERMAIN, Jean / KREMER, Dieter (eds.) (2018): *Dictionnaire historique de l’anthroponymie romane*. Volume II/2. *Les parties du corps humain 2. Les particularités physiques et morales*. Berlin / Boston: De Gruyter, 536 p.

Tres años después de la publicación del último volumen del diccionario *PatRom*, damos ahora la bienvenida a un nuevo volumen —el tercero—¹ de este ambicioso proyecto que es el *Dictionnaire historique de l’anthroponymie romane*. Es esta una obra magna de carácter panromance, etimológico, histórico y comparativo de la antroponimia románica de origen léxico; en ella se aborda, según palabras del equipo investigador, «el proceso de antroponimización de lexemas romances, como apodos medievales, que condujo a la formación de una buena parte de los apellidos modernos».² Ya aparece aquí expresada una de las características más significativas del diccionario: no se trata de un repertorio alfabético de todos los nombres de familia (NF) existentes, sino que, dentro de los posibles orígenes que, como es sabido, pueden tener los apellidos (*detoponímicos*, o procedentes de un nombre de lugar; *deantroponímicos*, o formados a partir de nombres personales; y *delexicales*, derivados de una palabra del léxico común), el diccionario *PatRom* se centra en los antropónimos de tipo delexical tomando como referencia los étimos latinos correspondientes. De todas formas, también se atiende esporádicamente a aquellos NF deantroponímicos, obtenidos de un nombre personal latino, cuyo origen remonte a uno de los lexemas estudiados. Así, por ejemplo, junto con los apellidos derivados a partir del adjetivo CRISPUS (877)³ en función de sobrenombre (SN), se incluyen además los apellidos procedentes de CRIS-

1. Se ha de tener en cuenta que, además de los 3 volúmenes del *Dictionnaire* propiamente dicho, también se han publicado otros dos volúmenes (el I.1 *Introductions. Cahier des normes rédactionnelles. Morphologie. Bibliographies* en 2007; y el I.2 *Bibliographie des sources historiques* en 2010) que presentan aspectos introductorios y de concepción de la obra, cuestiones metodológicas, bibliográficas, etc.

2. CANO GONZÁLEZ, Ana María / SCHMID, Beatrice (2007): «Presentación del *Dictionnaire historique de l’anthroponymie romane (PatRom)*», en CANO GONZÁLEZ, Ana María / GERMAIN, Jean / KREMER, Dieter (eds.): Volume I.1. *Introductions. Cahier des normes rédactionnelles. Morphologie. Bibliographies*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, pp.13-28.

3. Entre paréntesis o corchetes se indicará la referencia al número de la columna en que figuren los étimos o ejemplos citados.